

Kilka uwag na temat *Relatio synodi* Zwyczajnego Synodu Biskupów (październik 2014)

Opublikowany tekst Nadzwyczajnego Synodu Biskupów *Relatio synodi – Wyzwania duszpasterskie związane z rodziną w kontekście ewangelizacji*¹ jest oficjalnym tekstem prac Synodu na temat aktualnych problemów i wyzwań, jakie stoją dzisiaj przed małżeństwem i rodziną. Idzie – jak sugeruje tytuł *Relacji* – nie tyle o analizę struktury instytucji małżeństwa i rodziny, ile o cały splot problemów i wyzwań, przed jakimi stają dzisiaj małżeństwo i rodzina.

We *Wstępie do Relatio synodi* przede wszystkim przypomniano – znaną zasadę – kwestię relacji, jaka występuje między Kościołem i rodziną². Niemniej Synod domaga się, by w świetle ewangelizacji, do jakiej wezwana jest także rodzina, jeszcze raz uwydatnić prawdę, że „Rodzina ma dla Kościoła szczególne znaczenie i w momencie, gdy wszyscy wierzący są zachęcani – jak to określono – do wyjścia poza siebie, konieczne jest, by rodzina odkryła swoją wartość jako niezbędego podmiotu ewangelizacji”³. Idzie zatem o wskazanie na rodzinę jako na tę instytucję, która ma pełnić szczególną, właściwą jej rolę w dziele ewangelizacji: w stosunku do samej siebie; ale także względem najbliższych jej społeczności ludzkich, w obrębie których żyje i rozwija się, a także względem narodu, a nawet ogólnoludzkiej społeczności.

Wypada odnotować, że formuła tematu, mimo iż w swoim brzmieniu dotyczy wprost rodziny, odnosi się także do małżeństwa, z którego winna brać

---

¹ *Relatio synodi. Wyzwania duszpasterskie związane z rodziną w kontekście ewangelizacji*, „L'Osservatore Romano”, wyd. polskie, 11 (366) 2014, s. 8–18 [dalej: *Relatio synodi*].

² Zob. *Relatio synodi, Wstęp* (1–2), s. 8.

³ *Relatio synodi, Wstęp*, s. 8; por. Jan Paweł II, adhort. apost. *Familiaris consortio*, 17.

początek – i zwykle tak się zdarza. A ponieważ obie instytucje doświadczają swego rodzaju kryzysu, obie też stały się przedmiotem szczególnego zainteresowania Synodu.

Oficjalny tekst *Relacji* Synodu, będący pierwszym owocem debat i dyskusji ojców Synodu nad rodziną, ma na celu, jak czytamy w *Zakończeniu Relacji* „postawienie kwestii i wskazanie perspektyw, które winny być dalej rozpatrywane i dopracowywane przez refleksję Kościołów lokalnych w ciągu roku”⁴. Idzie zatem o to – jak zapisano w konkluzji we *Wstępie* – „aby z nową świeżością i entuzjazmem zastanowić się nad tym, co objawienie, przekazane w wierze Kościoła, mówi nam o pięknie, o roli i o godności rodziny [...]; by rozeznac drogi wiodące do odnowy Kościoła i społeczeństwa w ich zaangażowaniu na rzecz rodziny, opartej na małżeństwie mężczyzny i kobiety”⁵.

Odnotujemy, że tekst rzeczonyj *Relacji* zawiera, w ramach trzech części, z których się składa, 62 (przegłosowane) kwestie, które mają być przedmiotem refleksji całego Kościoła: kolegium biskupów oraz wspólnoty Ludu Bożego w świetle tajemnicy życia Świętej Rodziny. Wypracowane propozycje i wnioski mają stanowić dla Zwyczajnego Zgromadzenia Ogólnego Synodu Biskupów, zaplanowanego na październik 2015 rok, swego rodzaju pomoc w dalszych pracach i ostatecznych wskazaniach synodu, poświęconego powołaniu i misji rodziny w Kościele i we współczesnym świecie⁶.

Głównym celem niniejszego artykułu jest wyeksponowanie i zwrócenie uwagi na istotne kwestie, które sformułowano na Synodzie na podstawie obserwacji problemów w fazie przygotowawczej, zaproponowanej przez papieża Franciszka⁷.

1. Zasadnicze idee części I. tekstu *Relatio synodi*: kontekst i wyzwania

Po *Wstępie* w tekście *Relacji* następuje prezentacja (w formie streszczenia) głównych idei w postaci 62 kwestii; jednak bez podania głosów dyskusji uczestników synodu⁸.

4 *Relatio synodi, Wstęp*, s. 8.

5 *Relatio synodi, Wstęp*, s. 8.

6 *Relatio synodi, Wstęp*, s. 8.

7 *Relatio synodi, Wstęp*, s. 8: „Takie jest życzenie, jakie od początku naszych prac – czytamy w *Zakończeniu Relacji* – wyraził nam Papież Franciszek, zachęcając do odwagi wiary oraz do przyjmowania z pokorą i uczciwością prawdy w miłości”.

8 *Relatio synodi, Wstęp*, s. 10.

Jest rzeczą zmienną, że I część *Relacji synodu* została zatytułowana: *Słuchanie: kontekst i wyzwania związane z rodziną*. To zaś oznacza, że synod postanowił w pierwszej fazie prac dokonać oglądu i analizy aktualnego stanu rzeczy na gruncie małżeństwa i rodziny; w całej ich złożoności: z jej blaskami i cieniami. Pierwszy wniosek, jaki się w związku z tym nasunął, to to, że przemiany antropologiczno-kulturowe, jakie dokonały się i ustawicznie dokonują we współczesnym świecie, wywierają znaczący wpływ na wszystkie aspekty życia rodzinnego i wymagają analitycznego i zróżnicowanego podejścia⁹. Jak zauważono: „Należy podkreślić przede wszystkim aspekty pozytywne”¹⁰; niemniej – co wyraźnie odnotowano – istnieje przewaga negatywnych elementów, spośród których wymieniono takie, jak: skrajny indywidualizm, kryzys wiary wielu katolików, będący często źródłem kryzysu małżeństwa i rodziny (n. 5)¹¹.

Inne negatywne strony życia społecznego, stygmatyzujące dotkliwie małżeństwo i rodzinę, to przede wszystkim: „samotność, owoc nieobecności Boga w życiu osób i słabości relacji”¹². Nic dziwnego, że te braki o charakterze egzystencjalnym – jak podkreślono – pociągają za sobą całą gamę konsekwencji, które, jak się stwierdza: „[...] z pewnością nie zachęcają młodych do małżeństwa”¹³. To zaś – jak się z kolei zaznacza – prowadzi do tego, iż „często rodziny czują się opuszczone z powodu braku zainteresowania i uwagi ze strony instytucji”¹⁴. Niestety, jak głosi *Relacja*: „Negatywne konsekwencje z punktu widzenia organizacji społecznej są ewidentne: od kryzysu demograficznego po kłopoty edukacyjne; od trudności w przyjmowaniu rodzącego się życia po postrzeganie obecności osób starszych jako ciężaru, aż po szerzenie się problemów emocjonalnych, które niekiedy prowadzą do wybuchów przemocy (n. 6)”¹⁵.

W liczbie innych nieprzyjaznych i niepożądanych życiu indywidualnemu i społecznemu zjawisk – jak mówi *Relacja* (n. 7) – są takie, które rodzą szczególne wyzwania: są to tak zwane „małżeństwa stopniowe”; „praktyka małżeństw

---

⁹ *Relatio synodi, Wstęp*, s. 8.

¹⁰ *Relatio synodi, Wstęp*, s. 8–9: Nie wymieniono ich za wiele, w przeciwieństwie do serii ujemnych zjawisk, które – przynajmniej – zdają się dominantą w zestawieniu z negatywnymi aspektami współczesności.

¹¹ *Relatio synodi, Wstęp*, s. 9.

¹² *Relatio synodi*, 6, s. 9.

¹³ *Relatio synodi*, 6, s. 9.

¹⁴ *Relatio synodi*, 6, s. 9.

¹⁵ *Relatio synodi*, 6, s. 9.

decydowanych przez rodziny”¹⁶; a nadto, żeby wskazać na nie mniej niebezpieczne: „wspólne zamieszkanie poprzedzające małżeństwo lub nawet wspólne mieszkanie bez stawiania sobie za cel zawarcia związku instytucjonalnego. Do tego dochodzi często ustawodawstwo, które podważa małżeństwo i rodzinę”¹⁷. Wreszcie, z powodu sekularyzacji, która jest procesem złożonym, zasilanym zwłaszcza przez tak zwany *ateizm systematyczny*, jak naucza Sobór Watykański II¹⁸, „[...] w wielu częściach świata odniesienie do Boga jest bardzo osłabione i wiara nie jest już podzielana na poziomie społecznym”¹⁹.

Przechodząc następnie do kwestii bardziej szczegółowych, *Relacja* zwraca uwagę na problem dzieci, które przychodzą na świat poza małżeństwem, oraz na dzieci, które są zdane na wychowanie przez jednego tylko z rodziców lub poza rodzicami²⁰. Innym bolesnym zjawiskiem jest wzrastająca liczba rozwodów. W odniesieniu do tej ostatniej konstatacji zamieszczono w tym miejscu szereg istotnych i interesujących uwag i wskazań²¹. W tym też kontekście dokument ze szczególną uwagą odnosi się do pozycji i roli kobiety w rodzinie²² oraz do problemu migracji, „którymi – jak podkreślono – należy się zająć, pojmując brzemię ich konsekwencji w życiu rodzinnym”²³.

W kolejnych dwóch akapitach *Relacji* (nn. 9 i 10), zatytułowanych *Znaczenie życia uczuciowego*, porusza się kwestię sfery psychologicznej osoby ludzkiej, która – jak się postuluje – winna być przedmiotem szczególniejszej uwagi w procesie formacji osób do małżeństwa (n. 9). W związku z tym, *co musi budzić najgłębsze zaniepokojenie*²⁴, jak się stwierdza: „[...] nie brak tendencji kulturowych, które zdają się narzucać uczuciowość bez granic”. Co więcej, „niepokój budzi pewne rozpowszechnienie pornografii i komercjalizacji ciała”²⁵. Te i tym podobne zjawiska, tendencje i propozycje, które opisuje dokument, stwarzają – jak

16 *Relatio synodi*, 6, s. 9.

17 *Relatio synodi*, 6, s. 9; por. Jan Paweł II, adhort. apost. *Familiaris consortio*, 79–81.

18 Por. Sobór Watykański II, konst. *Gaudium et spes*, 20.

19 *Relatio synodi*, 7, s. 9.

20 *Relatio synodi*, 8, s. 9.

21 *Relatio synodi*, 8, s. 9.

22 *Relatio synodi*, s. 9 – 10.

23 *Relatio synodi*, n. 7, s. 9.

24 Podkreślenie autora.

25 *Relatio synodi*, 10, s. 10.

się ostrzega – bardzo poważne zagrożenia dla przyszłości społeczeństw. Dlatego ostatni akapit (n. 11) zatytułowano: *Wyzwanie dla duszpasterstwa*²⁶.

2. Uwagi i refleksje nad małżeństwem i rodziną w świetle wskazań II części *Relatio synodi*

Część II *Relacji* synodu została zatytułowana *Spojrzenie utkwione w Chrystusie: Ewangelia rodziny*²⁷. Istota tak sformułowanego zagadnienia sprowadza się do tego, aby „zweryfikować» naszą odpowiedź na współczesne wyzwania...”²⁸. Aby jednak zamierzona w e r y f i k a c j a była autentyczna i skuteczna, musi się dokonać w świetle wymagań Ewangelii, czyli – jak podkreślono – „[...] warunkiem nieodzownym jest skoncentrowanie spojrzenia na Jezusie Chrystusie, wytrwałe kontemplowanie i adorowanie Jego oblicza [...] (nn. 12–14)²⁹.

Po teologicznej refleksji nad osobą i dziełem Chrystusa następuje – określając umownie – część druga części II *Relacji synodu*, która zawiera w wyodrębnionych podtytułach zespoły kwestii i zagadnień, których sformułowania wyraźnie wskazują na konkretne problemowe obszary wspomnianej „weryfikacji” (nn. 17–20)³⁰.

Kolejna, szczególnie doniosła, kwestia odnosi się do przymiotu nierozzerwalności, stanowiącej bezwzględny wymóg prawdziwego związku małżeńskiego (n. 21–22). Przy tej też kwestii, ze względu na jej szczególne znaczenie dla małżeństwa, zapisano: „Wzajemny dar z siebie, będący podstawą małżeństwa sakramentalnego, jest zakorzeniony w łasce chrztu, która ustanawia fundamentalne przymierze każdej osoby z Chrystusem w Kościele”³¹. Następnie dodano, iż ów wzajemny dar osób dla siebie, który jest darem samego Boga, domaga się i zarazem potwierdza

²⁶ *Relatio synodi*, 10, s. 10.

²⁷ *Relatio synodi*, 10, s. 11; por. Jan Paweł II, enc. *Evangelium vitae*, [w:] *Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II*, Kraków 1996, s. 839–987.

²⁸ Część 2, *Relatio synodi*, 12, s. 11.

²⁹ *Relatio synodi*, 12, s. 11; por. rozdz. 2 *Oblicze do kontemplacji* w liście apostolskim Jana Pawła II *Novo millennio ineunte*, 16–28.

³⁰ Podtytuły te występują w *Relacji* w następującej kolejności: *Rodzina w zbawczym zamysle Boga* (15–16); *Rodzina w dokumentach Kościoła* (17–20); *Nierozzerwalność małżeństwa i radość z życia razem* (21–22); *Prawda i piękno rodziny oraz miłosierdzie dla rodzin zranionych i słabych* (23–28).

³¹ *Relatio synodi*, 12, s. 11.

nierozzerwalność w tajemnicy sakramentalnej przymierza małżeńskiego³². Ukazując następnie prawdę i piękno rodziny (nn. 23–24), *Relacja* odwołuje się do stałej i niezmiennej nauki i apeluje do tych, którzy z jakichś względów nie dostrzegają lub nie chcą dostrzegać i respektować pełnej prawdy dotyczącej małżeństwa i rodziny.

Powołując się w tym kontekście na miłosierdzie Boga, który nigdy nie potępia, *Relacja*, wyliczając różne sytuacje – nazwijmy je bezprawnymi czy nieregularnymi – kończy tę część uwag i refleksji następującym stwierdzeniem i wskazaniem: „Świadomi, że największym miłosierdziem jest mówienie prawdy z miłością, wyjdźmy poza współczucie. Miłość miłosierna, podobnie jak przyciąga i jednoczy, tak przemienia i wywyższa. Zachęca do nawrócenia”³³.

3. Uwagi i obserwacje do III części *Relatio synodi*: Konfrontacja – perspektywy duszpasterskie

Najobszerniejszą część III *Relacji* Synodu zatytułowano *Konfrontacja – perspektywy duszpasterskie*.

Już w pierwszym akapicie (n. 23) zawarto następującą konstatację: „Dyskusja synodalna skupiła się na pewnych najpilniejszych wymaganiach wobec duszpasterstwa, których konkretnym rozpatrzeniem należy zająć się w poszczególnych Kościołach lokalnych, w jedności *cum Petro et sub Petro*”³⁴. W kontekście przeprowadzonych rozważań i propozycji znajdujemy kolejne bardzo doniosłe stwierdzenie: „Ojcowie synodalni wielokrotnie kładli nacisk na to, że również rodziny katolickie na mocy łaski sakramentu małżeństwa są powołane do tego, by były aktywnymi podmiotami duszpasterstwa rodzin”³⁵.

Doniosłe w swej wymowie, będące świadectwem głębokiej troski o osoby żyjące w nieregularnych związkach, są także uwagi i sugestie dotyczące opieki

³² *Relatio synodi*, 12, s. 11.

³³ *Relatio synodi*, 28, s. 14.

³⁴ *Relatio synodi*, 29, s. 14.

³⁵ *Relatio synodi*, 30. Warto w tym miejscu przywołać zapis normy kan. 1063 obecnego KPK, który znakomicie określa wskazania na temat pasterskiej troski i czynności poprzedzających zawarcie małżeństwa. Wprawdzie temat ten znalazł dobitny wyraz w pogłębionych analizach i konkretnych wskazaniach ojców (34–39), niemniej byłoby rzeczą korzystną wskazać na normatywne określenia KPK w rzeczonyj *Konfrontacji* – co sugeruje tytuł prezentowanej 3. części *Relacji*.

duszpasterskiej nad osobami żyjącymi w związkach cywilnych czy w konkubinacie (nn. 41–43)³⁶.

Kolejny podtytuł tej części *Relacji* brzmi: *Troska o rodziny zranione (osoby żyjące w separacji, rozwiedzione, które nie zawarły nowych związków, rozwiedzione i żyjące w nowych związkach, rodziny niepełne)*³⁷. Tu następują opisy, nasycone dramatycznymi akcentami tego rodzaju sytuacji i stanów faktycznych, nowe rozwiązania³⁸ oraz nowe środki wyjścia z nieprawidłowych sytuacji (nn. 44–54)³⁹.

Bliżej zainteresowani problematyką synodalnych debat znajdą także kwestie oraz stanowisko i propozycje synodu w sprawach duszpasterstwa względem osób o orientacji homoseksualnej (nn. 55–56). Jeszcze inne kwestie dotyczą sprawy fundamentalnej dla małżeństwa i rodziny, a mianowicie przekazywania życia i wyzwania wobec faktu spadku liczby urodzeń (nn. 57–59).

Ostatnim zagadnieniem, które niejako spina wyeksponowane wcześniej liczne kwestie, jest – jak to określono – *Wyzwanie, jakim jest wychowanie i rola rodziny w ewangelizacji* (n. 60) oraz misja i rola Kościoła (n. 61), jaka została mu powierzona przez Boga⁴⁰. Kościół bowiem od początku swego istnienia, w ramach swego posłannictwa, nieprzerwanie pełnił zadania formacji i wychowania dzieci i młodzieży, przygotowując je zwłaszcza do właściwej realizacji życiowego powołania.

Zakończenie

Prezentowany artykuł jest próbą analitycznego wglądu w problematykę III Nadzwyczajnego Zgromadzenia Ogólnego Synodu Biskupów na temat duszpasterskich wyzwań związanych z rodziną w kontekście ewangelizacji. Jest on także swego rodzaju próbą podkreślenia i zwrócenia uwagi na pewne pilniejsze, a nawet pałace kwestie z zakresu duszpasterstwa małżeństwa i rodziny.

---

³⁶ *Relatio synodi*, 30, s. 15–16; por. Jan Paweł II, adhort. apost. *Familiaris consortio*, cz. 4 – *Duszpasterstwo rodzin w przypadkach trudnych*, 77–84.

³⁷ *Relatio synodi*, 44–54, s. 16–17.

³⁸ Podkreślenie autora.

³⁹ *Relatio synodi*, 30, s. 16. W tym miejscu na podstawie tekstu *Relacji synodu* należy stwierdzić, jak wielkiego wysiłku i z jak imponującą kompetencją dokonano dla rozwiązania zaistniałych problemów w zakresie małżeństwa i rodziny we współczesnym świecie.

⁴⁰ *Relatio synodi*, 32, s. 18.

Z prawdziwą radością i satysfakcją należy przyjąć przyjętą formułę metody pracy, jaką posłużył się Synod, która przypomina metodę zastosowaną w pracach Soboru Watykańskiego II⁴¹. Zgodnie z tą metodą⁴², jak zapisano w *Zakończeniu* w *Relacji* Synodu, postawione kwestie i wskazania „winny być dalej rozpatrywane i dopracowywane przez refleksję Kościołów lokalnych w ciągu roku, który dzieli nas od zwyczajnego zgromadzenia ogólnego Synodu Biskupów, zaplanowanego na październik 2015 roku, poświęconego powołaniu i misji rodziny w Kościele i we współczesnym świecie”⁴³.

SUMMARY

Some remarks on the *Relatio synodi* of the Third Extraordinary General Assembly of the Synod of Bishops (October 2014)

The paper is a modest try of making analyze and help to familiarize the interested with the most important problems and challenges, which were the subject of the discussion during the Third Extraordinary General Assembly of the Synod of Bishops that was held in the Vatican from 5 to 19 October 2014.

Presented reflection and remarks are – as it was written in the Conclusions of the Final *Relatio* of the Synod – the fruit of the synod which main aim was to rise questions and boarded perspective of the issues on family in the context of the New Evangelization. The issues in questions should be the subjects of the reflection of the local Churches during the next year.

The outcome of the work must be to compiled and in prescribes manner and sent to the Holy See. This will be special contributions and testimony made by the local Churches to the Ordinary General Assembly of the Synod of Bishops which is scheduled for the October 2015.

---

41 Zob. Congregatio Pro Doctrina Fidei, *Litterae ad Catholicae Ecclesiae episcopos de aliquibus aspectibus Ecclesiae prout est communio *Communio notio* (koinonia)*, „*Acta Apostolicae Sedis*” 85 (1993), s. 838–850; G. Ghirlanda, *Hierarchica Communio*, Roma 1980, s. 5–20; E. Corecco, *Ius et communio. Scritti di Diritto Canonico*, Lugano 1997, s. 12–15.

42 Zob. KPK 1983, kan. 368–369.

43 *Relatio synodi, Zakończenie*, 62, s. 18.

Keywords: Third Extraordinary General Assembly of the Synod of Bishops, marriage, family, Catholic Church

Kilka uwag na temat *Relatio synodi* Zwyczajnego Synodu Biskupów (październik 2014)

Artykuł jest próbą przeanalizowania najważniejszych problemów i wyzwań, będących tematami dyskusji podczas III Nadzwyczajnego Zgromadzenia Ogólnego Synodu Biskupów, które miało miejsce w Watykanie od 5 do 19 października 2014 roku. Prezentowane refleksja i uwagi są – jak to zostało zapisane we wnioskach w *Relatio synodi* – owocem synodu, którego głównym celem było postawienie pytań i poszerzenie perspektywy dla zagadnień związanych z rodziną w kontekście Nowej Ewangelizacji. Zagadnienia, o których mowa, powinny być przedmiotem refleksji w Kościołach lokalnych w nadchodzącym roku. Wynik tej pracy powinien być opracowany i przesłany w określonej formie do Stolicy Apostolskiej. Należy zauważyć, że ten sposób działalności synodu jest wyrazem aktywnego włączenia Kościołów lokalnych w prace Zwyczajnego Zgromadzenia Ogólnego Synodu Biskupów, które jest planowane na październik 2015 roku.

Słowa kluczowe: III Nadzwyczajnego Zgromadzenia Ogólnego Synodu Biskupów, rodzina, małżeństwo, Kościół katolicki

---

BIBLIOGRAFIA

---

1. *Codex Iuris Canonici* auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus, 25 stycznia 1983, „Acta Apostolicae Sedis” 75 (1983), cz. 2, s. 1–301; tekst łańsko-polski: *Kodeks prawa kanonicznego*, przekład zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu Polski, Poznań 1984.
2. Congregatio Pro Doctrina Fidei, Litterae ad Catholicae Ecclesiae episcopos de aliquibus aspectibus Ecclesiae prout est communio *Communio notio* (koinonia), „Acta Apostolicae Sedis” 85 (1993), s. 838–850.
3. Corecco E., *Ius et communio. Scritti di Diritto Canonico*, Lugano 1997.
4. Ghirlanda G., *Hierarchica Communio*, Roma 1980.
5. Joannes Paulus PP. II, Epistula apostolica *Novo millennio ineunte*, „Acta Apostolicae Sedis” 91 (2001), s. 266–309; tekst polski: Jan Paweł II, List apostolski *Novo millennio ineunte* na zakończenie Wielkiego Jubileuszu Roku 2000, Kraków 2001.

6. Joannes Paulus PP. II, Adhortatio apostolica *Familiaris consortio* de Familiae Christianae muneribus in mundo huius temporis, 22 listopada 1981, „Acta Apostolicae Sedis” 74 (1982), s. 81–191; tekst polski: Jan Paweł II, Adhortacja apostolska *Familiaris consortio*, Wrocław 1994.
7. Joannes Paulus PP. II, Litterae encyclicae *Evangelium vitae* de vitae humanae inviolabili bono, 25 marca 1995, „Acta Apostolicae Sedis” 87 (1995), s. 401–522; tekst polski: Jan Paweł II, Encyklika *Evangelium Vitae* o wartości i nienaruszalności życia ludzkiego, [w:] *Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II*, Kraków 1996, s. 839–987.
8. Nadzwyczajny Synod Biskupów, *Relatio synodi. Wyzwania duszpasterskie związane z rodziną w kontekście ewangelizacji*, „L'Osservatore Romano”, wyd. polskie, 11 (366) 2014, s. 8–18.